

BÖLÜM 8

PETROL PİYASASININ AKTÖRLERİ VE TÜRKİYE'NİN PETROL PİYASASINDAKİ YERİ

Volkan KAYMAZ¹

GİRİŞ

Dünya enerji tüketiminde ilk sırada yer alan petrole olan talep, yıllar içerisinde artmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin üretim hacimlerini artırması ve ekonomik büyümelerini gerçekleştirmeleri için petrol kaçınılmaz bir doğal kaynaktır. Her ne kadar yenilebilir enerji kaynakları popülerliğini artırsa da tahminler petrole olan talebin azalmayacağını ve kullanımının artacağını göstermektedir. Çin ve Hindistan'ın son 15-20 yıllık dönem içerisindeki artan yatırımları, sanayileşme alanındaki faaliyetleri ve ekonomik büyümeleri petrol talebini de olumlu etkilemiştir. Teknolojik gelişmelerle yer altı görüntüleme tekniklerinin ilerlemesi sonucunda yeni petrol rezervlerinin keşfedilmesiyle birlikte petrolün kısa vadede tükenmeyeceği öngörülmüş böylece petrol üretimine yönelik yatırımlar artmaya devam etmiştir.

Uluslararası Enerji Ajansı'na göre 2018 yılında bir önceki yıla göre petrol arama ve üretme sektörüne yapılan yatırımlar %6 artmıştır (TPAO, 2019). Elektrik ve plastiğin temel maddesi olan petrol; taşımacılık, askeri teknolojiler, havacılık ve uzay çalışmalarında yoğun olarak kullanılmaktadır. Alternatif enerji arama çalışmaları devam etse de sanayileşmenin petrol odaklı yapısı, üretim biçimini değiştirmenin zorluğu, petrole olan bağımlılığı devam ettirmektedir. Üstelik petrol üretimi yenilebilir enerji kaynaklarını üretmek için gerek duyulan kadar sermaye gerektirmemektedir.

Bu çalışmanın amacı petrol fiyat ve talebinin yıllar içerisindeki değişimini analiz ederek, petrol piyasasının yapısını ve piyasada faaliyet gösteren oyuncuların durumlarını incelemektir. Çalışma 3 temel bölümden oluşacaktır. İlk olarak petrol fiyatlarının oynaklığı ve bu oynaklığın sonuçları ele alınacaktır. İkinci bölümde petrol üreten ve talep eden ülkelerin ekonomik özellikleri tartışılarak farklı sektörlerde yapılacak yatırımların, ekonomik stabilitenin sağlanması ve oynak petrol fiyatlarının ekonomi üzerindeki yıkıcı etkisinin önlenmesi için gerekli

¹ Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, volkan.kaymaz@yeniuyuzyl.edu.tr

Granger nedensellik ilişkileri incelendiğinde ilk dikkat çeken bulgu askeri harcamaların kurulan sistem içerisinde en dışsal değişken olmasıdır. Buna göre bir kamu maliyesi aracı olarak değerlendirilebilecek askeri harcamaların seyri herhangi bir iktisadi faktörden etkilenmemektedir. Bu durumda Türkiye'deki politika yapıcılarının sadece ulusal çıkarları, iç ve dış tehditleri gözeterek askeri harcama kararları alındığı söylenebilir. Ancak, 2017 yılının dördüncü çeyreğinde yaşanan yapısal kırılma dikkate alınmaz ise reel döviz kurunun askeri harcamaların Granger nedeni olduğu sonucuna varılır. Bununla beraber askeri harcamalar birçok makro iktisadi değişkenin öngörü performansını anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Sınır ötesi hareketlerin başlıca sorumlusu olduğu askeri harcamalardaki yapısal kırılma dikkate alınmaz ise askeri harcamaların faiz, tüketici fiyatları ve reel döviz kurunun Granger nedeni olduğu sonucuna ulaşılır. Yapısal kırılmalar sınaama modeline dahil edildiğinde ise askeri harcamaların tüketici fiyatları ve reel döviz kuru öngörüsü üzerinde anlamlı etkileri olduğu görülür. Tüketici fiyatları için elde edilen bu bulgu beklentilere uygundur. Askeri harcamaların enflasyonist olduğu DeGrasse (1983) ve Melman (1985) çalışmalarından bu yana literatürde önemli bir araştırma ve tartışma konusudur. Artan askeri harcamaların finansmanı tüketici fiyatlarını yukarı yönlü harekete mecbur bırakır. Örneğin vergilerin arttırılması veya para arzının yükseltilmesi ile finanse edilen askeri harcamalar uzun dönemde fiyatlarda kalıcı bir artışın zeminini hazırlar. Bununla birlikte bu çalışmada elde edilen askeri harcamalardan reel döviz kuruna yönelik Granger nedensellik ilişkisi literatürde kendine henüz yeterince yer bulamamış bir araştırma alanıdır. Uluslararası silah ticareti genellikle Amerikan doları ve avro ile gerçekleştiğinden Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ülkeleri için askeri harcama döviz kurları ilişkisi ilgi çekici olmayabilir. Ancak Türkiye gibi gelişmekte olan bir savunma sanayisine sahip gelişmekte olan bir ekonomi için ulusal para birimi değerinin gerek ithalat yoluyla gerçekleşen askeri harcamalar üzerinde gerekse savunma pazarındaki ihracat başarısı üzerinde önemli etkileri olacağı beklenmelidir. Bu ilişki daha sonraki çalışmalarda ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Bianchi, M. (1995) Granger Causality in the Presence of Structural Changes. İçinde *LIDAM Discussion Papers IRES* (Sy 1995018; LIDAM Discussion Papers IRES). Université catholique de Louvain, Institut de Recherches Economiques et Sociales (IRES). <https://ideas.repec.org/p/ctl/louvir/1995018.html>
- DeGrasse, R. (1983) *Military Expansion, Economic Decline*. M.E. Sharpe.
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981) Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Econometrica*, 49 (4), 1057-1072. Doi: <https://doi.org/10.2307/1912517>
- Granger, C. W. J. (1969) Investigating Causal Relations by Econometric Models & Cross-spectral Methods. *Econometrica*, 37(3), 424-438. Doi: <https://doi.org/10.2307/1912791>
- Johansen, S. (1992) Determination of Cointegration Rank in the Presence of a Linear

- Trend. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 54 (3), 383-397. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0084.1992.tb00008.x>
- Johansen, S., Mosconi, R., & Nielsen, B. (2000) Cointegration analysis in the presence of structural breaks in the deterministic trend. *The Econometrics Journal*, 3 (2), 216-249. Doi: <https://doi.org/10.1111/1368-423X.00047>
- Kinsella, D. (1990) Defence spending and economic performance in the United States: A causal analysis. *Defence Economics*, 1 (4), 295-309. Doi: <https://doi.org/10.1080/10430719008404669>
- Lütkepohl, H. (1989) The Stability Assumption in Tests of Causality Between Money and Income. İçinde W. Krämer (Ed.), *Econometrics of Structural Change* (ss. 75-86). Physica-Verlag HD. Doi: https://doi.org/10.1007/978-3-642-48412-4_7
- Melman, S. (1985) *The permanent war economy: American capitalism in decline*. Touchstone.
- Özer, S. & Uslu, S. (2018a, Ocak 4) *MİT personeline yerli silah*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mit-personeline-yerli-silah/1022120>
- Özer, S. & Uslu, S. (2018b, Ocak 7) *TSK'ya 'uçan kale' takviyesi*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tskya-ucan-kale-takviyesi/1024363>
- Toda, H. Y., & Yamamoto, T. (1995) Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *Journal of Econometrics*, 66 (1), 225-250. Doi: [https://doi.org/10.1016/0304-4076\(94\)01616-8](https://doi.org/10.1016/0304-4076(94)01616-8)
- Yıldırım, G. (2017, Aralık 30) *2017'nin son ATAK'ı yuvadan uçtu*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/2017nin-son-ataki-yuvadan-uctu/1018483>
- Yıldırım, G. (2018a, Mart 22) *TSK'ya 8 yeni SİHA*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tskya-8-yeni-siha/1096099>
- Yıldırım, G. (2018b, Mayıs 27) *Ülke savunması yeni teknolojilerle donatıldı*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/ulke-savunmasi-yeni-teknolojilerle-donatildi/1157879>
- Yurtsever, S. (2018, Ocak 4) *Yerli seyir füzesi SOM-B1'in en büyük teslimatı yapıldı*. Donanım Haber. <https://www.donanimhaber.com/Yerli-seyir-fuzesi-SOMB1in-en-buyuk-teslimati-yapildi--96362>
- Zivot, E., & Andrews, D. W. K. (1992) Further Evidence on the Great Crash, the Oil-Price Shock, and the Unit-Root Hypothesis. *Journal of Business & Economic Statistics*, 10 (3), 251-270. Doi: <https://doi.org/10.1080/07350015.1992.10509904>